

SYMBOLY VNITŘNÍ PROMĚNY

Démétér a Dionýsos symbolicky vyjadřují přeměnu člověka, jeho zrání a naplnění lidského života. Jedná se o přirozené procesy, které mají paralelu v přírodě. Symbolem bohyně je obilný klas a symbolem boha hrozen. Přeměna zrna v mouku a chléb či proces proměny vylisovaného moštu ve víno jsou totožné s alchymistickou proměnou olova ve zlato. Pekař a vinař prostřednictvím podivuhodného procesu přeměny pomáhají přírodě dovést skryté schopnosti k dokonalosti.

Zasvěcením procházeli i řeční hrdinové, kteří se stali vzorem pro ostatní. Řecký hrdina Héraklés (Herkules) byl zasvěcen do mystérií Démétér v Eleusíně, aby mohl sestoupit do podsvětí a zkrotit Kerbera. Celkem musel splnit dvanáct úkolů, které jsou paralelou zasvěcení. Jedním z nich bylo přinést zlatá jablka ze zahrady Hesperidek, které hlídal drak Ládón.

Héraklés draka zabil a bohyně Héra proměnila Ládóna v souhvězdí Draka. Drak symbolizuje nevyčerpatelný zdroj energie v přírodě i v lidském nitru. Motiv zabíjení draka symbolizuje vítězství nad temnými, nezušlechtěnými silami uvnitř sebe. Stejný symbolický význam má scéna, ve které bůh Mithra svou dýkou zdolává býka nebo svatý Jiří kopím draka.

Hrůzostrašný Kerberos stráží vchod do podsvětí a hlídá říši mrtvých nazvanou podle jejího vládce Hádés. Trojhlavý pes s dračím ohonem symbolizuje „strážce prahu poznání“ i přirozený strach z neznámého. Poznáváním skrytých tajemství a snahou pochopit neznámé obohacujeme své nitro a unikáme před otupujícím stereotypem neustále opakovaných návyků. Kerberos připomíná, že hlubší poznání vyžaduje odhodlání a odvahu.

Diagram (z knihy Tajné symboly rosikrucianů, 1786) symbolicky vysvětluje Smaragdovou desku. Nápis je vysvětlením latinské zkratky V.I.T.R.I.O.L., navštív nitro země, očistěním najdeš skrytý kámen (Visita Interiora Terrae Rectificando Invenies Occultum Lapidem).

Hermés Trismegistos, Stolcius, Viridarium Chymicum, 1624.

▲ Démétér, Vrtbovská zahrada.

◀ Héraklés (Herkules) zabíjí draka Ládóna, Adrian de Vries, Valdštejnská zahrada.

▼ Héraklés zabíjí draka Ládóna, Clam-Gallasův palác.

◀ Bájný egyptský mudrc Hermés Trismegistos neboli Hermés Tříkrát veliký, latinsky Mercurius ter Maximus, je považován za původce alchymie, astrologie a magie. Podle něj jsou tato umění nazývána hermetická. Znovuobjevení a studium antických spisů připisovaných Hermovi Trismegistovi zvaných Corpus Hermeticum a Platónových dialogů v 15. století dalo vzniknout hermetické filozofii. Vůdčí silou renesančního hermetismu byli zakladatel novoplatónské školy ve Florencii Marsiglio Ficino (1433–1499) a jeho žák, kabalista Pico della Mirandola (1463–1494). Nejslavnějším z hermetických textů je takzvaná Smaragdová deska (Tabula smaragdina) popisující v poetických jinotajích Velké dílo (Opus magnum), výrobu Kamene mudrců, který je symbolickou paralelou vnitřní proměny.

BŮH ZROZENÝ ZE SKÁLY

V jednom výjimečném kultu antického světa lze vystopovat principy a symboliku, kterou převzalo zednářství. Skupiny vojáků římských legií uctívající v prvních stoletích našeho letopočtu na celém území Říše římské Mithru jsou svým charakterem velmi blízké pozdějším lóžím svobodných zednářů. Je pozoruhodné, že nejstarší pražská zednářská lóže vznikla právě za vydatné pomoci a účasti francouzských vojáků při okupaci Prahy v 18. století. Francouzské vojenské lóže sdružující především důstojníky, ale i řadové vojáky byly inspirací pro české šlechtice. Podobně jako ve většině zednářských lóží bylo členství Mithrova kultu výhradně pro muže, a to bez ohledu na společenské postavení. Stejně jako zednářství měl i Mithrův kult nadnárodní charakter.

Kult indo-perského boha Mithry inspiroval římské vojáky na počátku našeho letopočtu k založení výjimečného tajného spolku. Mithra byl bohem úmluv a mezi jeho symboly patřila po-

daná ruka stvrzující dohodu. Rituální stisk rukou (dexiósisis) a přísaha vyjadřující formu bratrství, tajnou úmluvu a solidaritu v nebezpečí, jsou společné jak Mithrovým stoupcům, tak svobodným zednářům. Podobně jako dnešní zednáři byli příslušníci kultu prostřednictvím zvláštních rituálů zasvěcováni do tajů života a vesmíru, které byly ostatním zahaleny rouškou tajemství.

Symbolika Mithry, génia nebeského světla a strážce neporušitelnosti smluv, se objevuje i na pražských dominantách. Na budově České národní banky je umístěna měděná plastika z roku 1898. Krácející Génius (strážce) v rozevlátém šatě drží v pravé ruce pochodeň. Po svém boku má lva stojícího pravou přední tlapou na kouli. Čelenka, plášť i pochodeň jsou, stejně jako u americké zednářské Sochy Svobody z roku 1886, Mithrovy základní atributy. Lev je odkazem na mithraického muže se lví hlavou držícího klíč (ke světu-kouli), označovaného jako Aion či Kronos.

Domovní znamení na domě v ulici Na Zderaze. Mithra byl bohem smlouvy potvrzené stiskem ruky. Rituální stisky rukou jsou dodnes poznávacím znamením svobodných zednářů.

Génius se lvem, plastika z měděného tepaného plechu, Antonín Popp, Česká národní banka.

Římští vojáci nacházeli v zasvěcení útěchu i pocit výjimečnosti. Sluneční bůh Mithra byl uctíván jako prostředník mezi světem lidí a bohů, ale i mezi lidmi navzájem. Stoupec Mithrova kultu byli zasvěcováni do sedmi stupňů. Sedm stupňů symbolizovalo sedm viditelných nebeských těles. Havran (corax) – Merkur, Ženich (nymphus) – Venuše, Voják (miles) – Mars, Lev (leo) – Jupiter, Peršan (Perses) – Luna, Sluneční běžec/posel (heliodromus) – Slunce a nejvyšší byl stupeň zvaný Otec (pater) – Saturn.

Třetí stupeň zasvěcení Mithrova kultu zdůrazňoval vojenský charakter tajného spolku. Byl spojován s bohem války Aréem (Martem) a nesl označení „Voják“ (miles). Symbolika vojáka se objevuje i v křesťanství, kde je ideálem „Kristův bojovník“ (Miles Christi). Za Boží bojovníky se ve středověku považovali především členové křížových řádů (Strážci Božího hrobu, templáři, špitálníci) a účastníci křížových výprav. Podobné ideály vyznávali čeští husité, kteří neváhali položit život ve znamení Svatého grálu (kalicha). A rovněž jezuité (Societas Jesu), kteří jsou dodnes organizováni jako „papežova armáda“ a ve svém čele mají generála.

Vyznavači boha Mithry se v prvních stoletích našeho letopočtu shromažďovali v malých „lózích“, skupinách čítajících maximálně desítky osob. Scházeli se v jeskyních nebo v nevelkých podzemních místnostech upravených či vybudovaných do podoby jeskyně (mithraeum). Stěny shromaždiště měly připomínat Mithrovo zrození ze skály. Na významném místě kultovní svatyně byl vždy zobrazen Mithra zabíjející býka, podobně jako

bývá oltář ústředním bodem křesťanských kostelů. Na stropě byla vymalována nebeská klenba s hvězdami.

Motiv zabíjení býka znamenal obnovu řádu. Symbolickou rituální obětí byl svět navrácen do původního stavu. Podobně prochází zednář rituální smrtí, aby se zrodil do nového života již jako člen bratrstva.

Svatý Jiří zabíjí draka, roh Pařížské a Široké ulice.

Kristus a dva nosiči pochodní v katedrále svatého Víta vyjadřují stejnou symboliku jako Kautes a Kauto-pates v kultu Mithry. První symbolizuje východ slunce a zároveň jaro, druhý slunce zapadající a zimu.

Symbolika boha Mithry obětujícího býka byla převzata i do křesťanské ikonografie. Stejný charakter má archanděl Michael, zpodobňovaný, jak zabíjí Satana či draka Apokalypsy. Mithraický motiv je obzvláště patrný při znázorňování patrona zemědělců a rytířů svatého Jiří. Jeho zápas

s drakem je zdoláváním energie země. Jiří draka nezabíjí, nýbrž krotí jeho sílu. Již jeho jméno naznačuje, že je člověkem, který dobře rozumí přírodním silám. Řecký ekvivalent českého jména Jiří je Georgios a znamená zemědělec (ge – země a ergon – práce).

Hold býčímu kultu vzdal architekt slovinského původu Jože (Jozip) Plečnik stavbou Býčího schodiště spojujícího třetí nádvoří Pražského hradu s jeho jižními zahradami.

ZEDNÁŘSKÉ SYMBOLY

V průběhu 18. století byli mnozí šlechtici, úředníci, vojáci, umělci a vzdělanci po celé Evropě přitahováni příslibem rituálního zasvěcení do tajemství života v lóžích svobodných zednářů. Činnost do té doby neznámého bratrstva byla zahalena do symbolů a znaků, jejichž skutečný obsah znali jen zasvěcení. Přijímaný bratr musel pod hrozbou ztráty života přísahat, že tajemství nevyzradí. Zednářská symbolika je inspirována nástroji a oblečením kameníků, zedníků a tesařů. Vychází z představ o působení bratrstva stavitelů Šalamounova chrámu a ze znaků středověkých stavitelských cechů.

Základní zednářské symboly jsou takzvaná Tři velká světla (kniha, kružítko, úhelník). Zednářskou knihou bývá Bible, ale může to být i jiná kniha považovaná za svatou. Kniha symbolizuje Boží zákon a vůli, plán stvoření. Pomocí kružítko a úhelníku vytváří architekt základní geometrické tvary, kruh, trojúhelník, čtverec či obdélník. Kružítko vyjadřuje duchovní stránku člověka a úhelník představuje jeho hmotnou stránku. S pomocí kružítko a úhelníku jsou myšlenky přeneseny do stavebních plánů a následně do stavby. Kružítko připomíná, že k vytvoření kružnice je potřeba výchozího bodu.

Krokvice, úhelník nebo pravítko s olovnicí (vodováha), symbolizuje soulad, rovnováhu a rovnost. Olovnice (závaží), která ukazuje přímý svislý směr, představuje hloubku pozorování a úsudku, spravedlnost, pravdomluvnost, upřímnost a čestnost promítnutou do činů.

◀ Krokvice s kružítkem na domě v ulici Dukelských hrdinů.

▶ Andělé s kružítkem a úhelníkem na průčelí domu ve Washingtonově ulici.

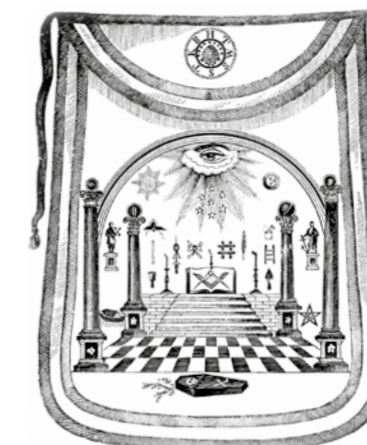

◀ Kružítko a svítek na domě v Otakarově ulici.

Kružítko představuje čin stvoření a tvarem připomíná písmeno A (alfa), počátek všeho. Značí dovednost, poznání a zdrženlivost. Vytyčuje hranice, za které je vykázáno všechno škodlivé a špatné, zatímco pevná víra a oddanost jsou uchovány uvnitř ochranného kruhu. Kružnice znázorňuje proces, nemá konec ani začátek.

Úhelník (úhelnice, zalomené pravítko) umožňuje vytvářet pravé úhly. Pravítko symbolizuje přímost v jednání a úhelník morálku, nutnost „přeměřovat“ své chování i přesnost. Je považován za spojení hmoty a ducha, vertikály a horizontály. Kameníci používali úhelník k ověření přesnosti pravého úhlu (90°) na opracovávaném kameni. Je vyjádřením pevnosti a stability stavby i bratrstva.

▼ Rukavice a zástěra, které chránily tělo kameníků a zedníků při práci, jsou symbolem ochrany, čistoty, nevinnosti, poctivosti a pracovitosti. Bílé zednářské rukavice symbolizují čisté ruce a neposkvřněný čistý zednářský život.

Další nástroje, kladivo, palice, dláto, sekera nebo páčidlo, symbolizují vůli. Kladivo a palice sílu vůle, dláto důkladnost. Zednická lžíce představuje laskavost vůči lidem, neboť nabírá maltu a ukládá ji mezi kvádry, které malta pevně spojuje. Malta je symbolem bratrské lásky.

PATRON KAMENÍKŮ, RYTÍŘŮ A ZEDNÁŘŮ

Svatý Jan Křtitel zvaný Předchůdce je zároveň posledním prorokem a prvním křesťanským svatým mučedníkem. Mezi mnohé profese, jejichž je patronem, patří i členové původního jednotného stavitelského cechu, tedy kameníci, zedníci a tesáři, architekti, stavitelé, ale i ti, kteří převzali jejich symboliku a rituály, svobodní zednáři.

Hrabě František Antonín Špork.

Před třemi staletími na den svatého Jana Křtitele roku 1717 vešel ve známost do té doby utajovaný spolek svobodných zednářů. V londýnské hospůdce U Husy a rožně (Goose and Gridiron) se sešli členové čtyř zednářských lóží, aby ustanovili první známou zednářskou velkolóži. Na první pohled žoviální společenská událost předznamenala rozmach svobodného zednářství a přelomové události 18. století. Zednářské reformní osvícenské myšlenky podnítily do té doby téměř nemyslitelné změny, symbolizované americkým

Vyhlášením nezávislosti a zrodem Francouzské republiky. 18. století můžeme bez nadsázky nazvat zednářským stoletím, přelomovou dobou, kdy osvícenecké myšlenky šly ruku v ruce s industrializací, rozvojem bankovníctví a globalizací.

Podle dodnes tradované zednářské legendy byla nejstarší česká zednářská lóže založena v Praze také o svátku svatého Jana Křtitele, dne 24. června 1726 v paláci hraběte Šporka. Slavnostního aktu se měl osobně zúčastnit první anglický zednářský velmistr Anthony Sayer. Legendu zveřejnil básník, spisovatel, dramatik, novinář, policejní informátor a politik Karel Sabina (1813–1877) v časopise Zlatá Praha. O Šporkově lóži však chybí důkazy a většina badatelů se shoduje, že první doložitelná česká zednářská lóže byla založena až v roce 1741 důstojníky bavorsko-francouzsko-pruské armády, která tehdy na několik let obsadila Prahu.

Bratrstvo svobodných zednářů prokazatelně existovalo již v 17. století, nicméně působilo v utajení. Teprve veřejným vyhlášením velkolóže v Londýně, nejvyššího zednářského orgánu, se dostalo do povědomí veřejnosti. Posláním zednářů bylo morální pozvednutí lidstva prostřednictvím osobního vývoje a na jejich cestě je vedla touha po změně celé společnosti.

Svátky Jana Křtitele a Jana Evangelisty se slaví ve dvou nejvýznamnějších obdobích roku, o letním a zimním slunovratu. Volba „Křtitele“ a „Miláčka (Páně)“ za zednářské „svaté“ má zjevnou souvislost se symbolikou slunce a světla.

Svatý Jan Křtitel, Josef Calanza Max,
1855, Karlův most
Nápis na soše JOS MAX. [INV. ET FECIT.]
znamená: Josef Max navrhl a vytvořil.

Jan Křtitel žil v 1. století příkladným životem na poušti, oděn jen do velbloudího rouna. Živil se medem a kobyilkami. Ve věku třiceti let se stal populárním kazatelem a pokřtil mnoho osob, které naslouchaly jeho vizi budoucího světa. Jedním z pokřtěných byl i Ježíš Kristus. Jan Křtitel

Svatý Jan Křtitel, kostel Panny Marie Sněžné.

byl uvězněn za to, že veřejně odsoudil židovského krále Héróda Antipa za sňatek s Herodiadou, která byla jeho neteří a zároveň bývalou ženou jeho (mladšího) bratra. Herodias přiměla svou dceru a skvělou tanečnici Salomé, aby přesvědčila Héróda, ať nechá Janovi setnout hlavu.

Kouzelný čas letního slunovratu, doba, kdy je den nejdelší, je přirozeným vrcholem stavebního období. Svatojánská noc je starý celoevropský lidový svátek slavený v období vrcholícího slunovratu v noci z 23. na 24. června. Podle pověstí lze této noci nalézt zlaté kapradí, nasbírat devatero kvítí, takzvané svatojánské byliny, vyvolat duchy zemřelých a spojit se s tajemnými mocnostmi. Magii a hru nadpřirozených sil na den svatého Jana Křtitele popisuje svobodný zednář František Ladislav Čelakovský v baladě Toman a lesní panna. Téma zpracoval i jeden z předsedů zednářské Učené společnosti Karel Jaromír Erben v nedokončené básni Svatojánská noc.

Na počátku 12. století byl Jan Křtitel přijat za patrona jednoho z nejstarších a nejmocnějších křížových rytířských řádů – Špitálních bratrů svatého Jana Jeruzalémského (Fratres Hospitalarii Sancti Ioannis Hierosolymitani), známých též jako špitálníci, johanité, rhodští či dnes maltézští rytíři. Řád svatojánských rytířů byl spolu s templáři inspirací pro svobodné zednáře, kteří také přijali Jana Křtitele za svého patrona. Původní zednářský ritus je označován jako jánský.

Na den svatého Jana Křtitele se odehrává jedna ze Shakespearových nejpopulárnějších her Sen noci svatojánské (A Midsummer Night's Dream). Shakespearova komedie líčí rozmarné chování pohádkových bytostí během svatby athénského vévody, kterému Shakespeare dal jméno antického hrdiny Thésea. Antický Théseus za pomoci Ariadnina klubka našel cestu ven z podzemního labyrintu krále Mínoa na ostrově Kréta. Cesta ze spletitého labyrintu je symbolem hlubšího poznání.

Svátek Jana Křtitele byl tradičně mimořádným dnem i v českém prostředí. Jeho význam naznačuje i stanovení data pro „okrouhlý stůl krále Artuše“, středověký turnaj, který 24. června 1319 nechal uspořádat tehdy třiačicetiletý Jan Lucemburský pro mladé české rytíře v Královské oboře, dnešní Stromovce. Český král, pokřtěný jménem svěťce, zvolil datum s ohledem na rytířské legendy. Neochvějný vyznavač rytířských ideálů bývá často označován jako „poslední rytíř středověku“. V rytířské tradici pokračoval i jeho syn Karel a vnukové, kteří založili vlastní rytířské řády, Václav Řád točenice a Zikmund Řád draka.

Římský historik Flavius Josephus ve spise Židovské starožitnosti popisuje Jana Křtitele jako nekompromisního kazatele ctnosti a pokání a zároveň revolucionáře. Podle něj nechal Héródés

zabít Jana Křtitele jako strůjce státního převratu. Možná právě proto z něj svobodní zednáři učinili svého patrona, neboť v něm viděli křesťanského buřiče a revolucionáře. Jeho odvaha postavit se židovskému králi mohla inspirovat zednáře k velkým společenským změnám. Jak ukázaly dvě velké revoluce 18. století i významné reformy za vlády Josefa II., zednáři neváhali použít svůj vliv, prostředky i sílu ke změně společnosti. První revoluce proběhla v letech 1775 až 1776 v severní Americe a vedla ke vzniku Spojených států amerických, jejichž prvním prezidentem se stal svobodný zednář George Washington. Druhá, takzvaná Velká francouzská revoluce, se uskutečnila pod vedením zednářů (generál La Fayette a další) ve Francii v letech 1789 až 1799 a změnila nejstarší středověké evropské království v republiku.

Kamenický mistr s učněm, Uměleckoprůmyslové muzeum.

PRAŽSKÉ SVATYNĚ

